

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Фінансова поведінка домогосподарств є визначальним чинником фінансового добробуту, разом з тим, їх фінансовий стан впливає на прийняття фінансових рішень. Так, на моделі фінансової поведінки впливають економічні, політичні, демографічні фактори, існуючі загрози та ризики для функціонування домогосподарств. На думку Г. Возняк, «домогосподарства з високим рівнем фінансової спроможності і достатніми фінансовими знаннями досягають вищого рівня добробуту завдяки ефективним рішенням» [1, с. 303]. Разом з тим, вже більше як два роки основним фактором, який впливає на фінансову поведінку українців є повномасштабна війна на території України.

Фінансову поведінку домогосподарств оцінимо у розрізі її складових: дохідної та споживчої. Враховуючи, що з початком війни прийнято законодавчі зміни щодо обмеження оприлюднення офіційних даних [2] можемо використати аналітичні матеріали дані Центру економічних і соціальних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень [3] (табл. 1).

Таблиця 1

Показники, що характеризують споживчу поведінку домогосподарств України у 2021–2023 рр., % [3]

(за результатами самооцінки)

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Економлять на харчуванні	12,2	19,9	26,2
Вистачає на продукти, але на одяг та взуття потрібно заощадити / позичити	25,0	33,2	25,0
Вистачає на продукти, одяг, взуття. На придбання дрібної техніки потрібно заощадити / позичити	39,3	22,0	22,7
Вистачає на продукти, одяг, взуття, придбання дрібної техніки, але на придбання габаритної техніки потрібно заощадити / позичити	18,1	12,5	13,8
Вистачає на продукти, одяг, взуття, придбання дрібної і габаритної техніки. На придбання машини / квартири потрібно заощадити / позичити	3,0	8,2	8,3
Домогосподарство може дозволити собі будь-які покупки	0,5	1,8	1,7
Важко відповісти	1,8	2,4	2,4

Як бачимо з табл. 1, у споживчій поведінці вітчизняних домогосподарств за період війни відбулись значні зміни. Так, частка домогосподарств, які змушені економити на придбанні продуктів харчування зросла від 12,2% у довоєнний період до 19,9% у 2022р. та до 26,2% у 2023р. Іншими словами, більше чверті опитаних домогосподарств через недостатність коштів вимушена обмежувати потреби харчуванні. Знизилась питома вага домогосподарств, які мають можливість придбати продукти, одяг та взуття: від 39,3% у довоєнний період до 13,8% у 2023 р. Погіршення якісних показників споживчої поведінки

українців підтверджується також даними Інфляційного звіту НБУ, де зафіксовано зростання чисельності домогосподарств (понад 50%), які в період військового стану не можуть придбати товари першої необхідності, що оцінюється як перебування на межі бідності [4]. Зміни споживчої поведінки домогосподарств відстежуються і у погіршенні якості харчування членів домогосподарств, що проявляється у розбалансованості раціону та неспроможності придбаних продуктів забезпечити повноцінне харчування [5].

Таблиця 2

**Показники, що характеризують дохідну поведінку домогосподарств
України у 2021 р. та 2023 р.**

Показники	2021 р.	2023 р.
Доходи всього	100	100
Заробітна плата	59,8	61,7
Прибуток та змішаний дохід	5,7	6,4
Доходи від особистого підсобного господарства	2,5	1,7
Доходи від власності	1,2	3,3
Пенсії, стипендії та державні соціальні допомоги	19,8	15,5
Допомога від недержавних волонтерських фондів, організацій (ЮНІСЕФ, ПРООН тощо)	0,0	0,8
Допомога від родичів	3,2	3,1
Пільги та субсидії	0,4	0,6
Використання заощаджень та позик	1,3	5,6
Інші доходи	1,5	1,3

Джерело: складено за даними [6; 7]

Для дохідної політики домогосподарств України характерним є переважання доходів від трудової діяльності (65,5% у 2021 р. та 68,1% у 2023 р.) (див. табл. 2). Як бачимо, така особливість не змінилась під час війни. Особливістю дохідної поведінки воєнного часу стало надходження соціальної допомоги від недержавних волонтерських фондів, організацій (ЮНІСЕФ, ПРООН тощо).

Відображенням дохідної політики вітчизняних домогосподарств є результати самооцінки домогосподарствами достатності їх доходів (табл. 3).

Таблиця 3

Самооцінка доходів домогосподарств України у 2021 р. та 2023 р. [6]

Показники	2021 р.	2023 р.
Достатньо і робили заощадження	13,0	13,4
Достатньо, але не робили заощаджень	50,5	41,0
Відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування	33,2	33,4
Не вдалось забезпечити навіть достатнє харчування	3,4	12,2

Як бачимо, стрімко зросла питома вага наших співвітчизників, яким не вдалось забезпечити потреби у харчуванні (3,4% у 2021 р. та 12,2% у 2023 р.). Якщо у довоєнний період понад половина опитаних отримували достатньо

доходів при цьому не заощаджували, то у 2023 р. частка таких домогосподарств знизилась до 41,0%.

Оцінюючи особливості фінансової поведінки у період повномасштабної війни можна зробити наступні висновки:

- змін у дохідній поведінці домогосподарств в частині формування структури доходів не відбулось;
- бюджет окремих домогосподарств поповнювався новим джерелом доходів – соціальна допомога від недержавних волонтерських фондів, організацій;
- зросла питома вага домогосподарств, яким не вдавалось забезпечити потреби у харчуванні;
- погіршилась якість харчування вітчизняних домогосподарств.

Список використаних джерел:

1. Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності: погляд крізь призму поведінкової економіки: монографія / за ред. Г. В. Возняк. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2023. 557 с.
2. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України № 2115-IX від 3.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>
3. Економічна нерівність серед населення України в контексті забезпечення стійкості: Центр економічних і соціальних досліджень. Національний інститут стратегічних досліджень. 19.02.2024 р. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_eknerivnist_19022024.pdf
4. Інфляційний звіт, жовтень 2023 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2023-roku>
5. Артеменко Л., Мариненко Н., Крамар І., Гац Л. Продовольча безпека України в умовах військової агресії : стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2023. Вип. 1 (28). С. 115–128. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23albstp.pdf>.
6. Соціально-економічний стан домогосподарств України (за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), грудень 2023 р. – лютий 2024 р.). Київ, 24 липня 2024 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>
7. Шишкін В. Зміни рівня та структури доходів домогосподарств України під впливом повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-166>.
8. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с.